

Умбасерн

Умбасерн Умбасерн Умбасерн

891-99
W-47

1909

ԿԱՐՄԻՐ ԼՈՒՐԵՐ

ԲԱՐԵԿԱՄԵՍ

891.99

U-47

ՄԱՅԵՆԱՇԱՐ, ԱԶԴԱԿ՝ ԹԻԻ 1

Գրեց՝

ԱՏՈՄ ԵՐԱՃՈՆԵԱՆ

ՍԷՐԵՐ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ „ԱՐՄԻ“ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

12 MAR 2011

14

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ „ԱԶԴԱԿ“ ԹԻԻ 1

ՍՏՈՄ ԵԱՐՃԱՆԵԱՆ
(Սեփական)

891.99

0-47

ԿԱՐՄԻՐ ԼՈՒՐԵՐ

ԲԱՐԵԿԱՄԻՍ

6143

Հրատարակութիւն
ԱՐՄԻ ԺՈՂ. ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՅԻ

1909
Կ. ՊՈԼԻՍ

30 JUL 2013

54941

Ս Ո Ւ Գ

«Թարթիչներս կը թրջուին արտասուքի կաթիլներով,
Բայց չե՛մ ուզեր զանոնք թափել, կանգ մի՛ առնել,
Սրածուրիչ երիվար, նպատակս տկարութիւն չի ճանչնար:»
(Հոգեվարժի եւ Յոյսի Զահեր — ԱՍՊԵՏԻՆ ԵՐԳԸ)

Դուն թախծաղէմ անձանօթս կամ դուն հողի բարեկամ,
Որ խրախճանքի այսօրուան ճամբաներէն կ'անցնիք,
Ունկնդրեցէ՛ք սա մոնութեան և սուգի խօսքերու:
Գիտեմ որ ձեր անմեղ ոտքերը դեռ թաց են ձերինսե-
րուն արիւնէն...

Եւ ազատութեան այն վսեմ վարդը որ ձեր ցեղին ցաւերէն
Այս դժբախտ երկինքին տակ, օր մը, վերջապէ՛ս ծաղ-
կեցաւ,

Օտար ձեռքեր հասած են՝ ծիծաղելով՝ դայն քաղելու...:
Բայց թո՛յլ տուէք որ անոր աստուածային բուրմունքէն
Անխտիր՝ ամէն մարդ, երկիւղածութեամբ և լիապէս
գլխովնայ...:

Թո՛յլ տուէք որ ձեր մուրճերովը քանդակուած Արդա-
րութեան դիցունիին առջեւ,

Եւ հեռաւորը և դրացին և ապերախտը գան՝ իրենց
խունկը ծխելու:

Թո՛ղ տուէք դուք, ո՛վ հպարտ և հերոսական սերմնա-
ցաններ,
Որ ձեր ոսկիէ արօրներէն բուսած հասկերը բեղուն,
Ուրիշներ, ձեր մանգաղներովը, իրենց համար, զանոնք
հնձեն . . . :

Որովհետեւ զիտեմ որ, եթէ անգէտ Չարիքէն է որ հա-
լածուելով կը մեռնիք,
Բայց միանգամայն դուք ծնած էք իմաստուն և բերրի
Բարիքներուն համար :

Խրախճանքի պողոտաներէն, Տառապանքին պէս արտում,
անցէ՛ք,

Եւ խնայեցէք երջանիկներուն որ չի կրնան ձեր աչքե-
րուն մէջը կարդալ

Այն զարհուրելի պատկերը, որ դիակի և մոխրի ցոլա-
ցումներն ունի . . .

Խնայեցէք անցորդին՝ արդար կամ ոճրապարտ, որ ձեր
աչքերուն չի նայի . . .

Վասն զի հայ հոգիին տառապանքը, միշտ հայ նայուածք-
ներուն մէջը գտած եմ ես :

Այսպէս խրախճանքի քառուղիներէն բոլորդ մէկ անցէք .
Բայց զուարթութեան ո՛չ մէկ բիծ և ո՛չ մէկ չիթ ար-
ցունքի,

Պէտք չէ՛ որ դան մեր տրտմութեան վեհութիւնը՝ պղղ-
ծելու . . .

Որովհետեւ պարտուածին համար՝ արցունքը վատու-
թիւն է,

Եւ յաղթողին համար, սնոտի ժպիտը՝ կնճիւռ . . . :

Դուն՝ շղարշներովդ մահադուժօրէն գիշերուած հայ
գեղունի,

Եւ դուն՝ պարմանի որ դիմագծէդ ցեղիդ սուգը սրտիդ
մէջը կը հոսի,

Առանց զայրոյթի և շտապով սա՛ ճամբաներէն անցէք,
Պիտի բէք թէ որչա՛փ լոյս է այս և ի՜նչ հեգնական
մեռելաթաղ . . .

Ի՜նչ խաժամուժ և ի՜նչ պարեր, ի՜նչ ցնծութիւն և ի՜նչ
խնջոյք ամէն դի . . .

Մեր կարմիր պատանքները՝ յաղթանակներու դրօշներն
են կարծես,

Եւ մեր վճիտ եղբայրներուն ոսկորները սրինգներու վե-
րածուած . . .

Ահաւասի՛կ որ անոնց մէջէն ուրիշները, արտասովոր եր-
գեր է որ կ'երգեն . . . :

Բայց մի սարսափիր ինձ անծանօթ քոյր կամ ճակա-
տագրի եղբայր,

Եւ ճշմարտութեան աստղերը զննելով՝ յուսադրուէ՛ և
յառաջացի՛ր,

Կեանքին օրէնքը դեռ այսպէս է, մարդերը չի կրցան
մարդերն ըմբռնել . . . :

Եւ այս իրիկուն ձեր տանը դուռներէն, թշուառօրէն
աղքատ կամ մարմարակերտ,

Բոլորդ մէկ, արեգակին մահէն առաջ, ձեր սեմերէն
ներս մտէ՛ք,

Եւ անդորրութեամբ փակեցէ՛ք դաւաճան փեղկերը ձեր
պատուհաններուն,

Փակեցէ՛ք զանոնք անկարեկիր և մեղաւոր Ոստանին
դիմաց,

Փակեցէ՛ք զանոնք և մարդկութեան և ձեր աստծուն
երեսին...

Ես գիտեմ որ ձեր յստակ հոգիին մէկ ահաւոր հե-
ծեծանքէն,

Ձեր սեղանին վրայ վառող ճրագն իսկ պիտի մարի...:

1909 Յուլիս 10

Պ Ա Ր Ը

Նամակ Առաքին

Եւ արցունքներն իրեն կապոյտ աչքերուն մէջը խեղդելով,
Մոխրադաշտի մը վրայ ուր հայ կեանքը դեռ կը մեռնէր,
Այսպէս պատմեց մեր սարսափին ականատես Գերմանուհին.

—Այս անպատմելի պատմութիւնը որ ձեզ կ'ընեմ
Ես իմ անդուծ աչքերովս այս մարդկային,
Իմ անվտանգ տնակիս զհենադիր լուսամուտէն,
Ակռաներս կրճտելով ու զայրոյթէս զարհուրելի...
Այս աչքերովս անգթօրէն մարդկային, ես տեսայ:
Մոխրակոտի վերածուած Պարոէզ քաղաքին մէջն էր,
Դիակները դիզուած էին մինչեւ կատարը ծառերուն,
Եւ ջուրերէն, աղբիւրներէն, առուներէն և ճամբէն,
Ձեր արիւնին կարկաչիւնն բմբոստածայն...
Դեռ ականջիս իր վրէժն ահաւասիկ որ կը խօսի...

Օ՜հ, չի սոսկաք երբ անպատմելի պատմութիւնս ձեզի
պատմեմ...

Թո՛ղ մարդերը հասկնան, մարդուն ոճիրը մարդուն դէմ,
Երկու օրուան արեւին տակ, գերեզմանին ճամբուն վրայ
Մարդուն չարիքը մարդուն դէմ,
Թո՛ղ աշխարհիս բոլոր սրտերն իմանան...

ՔԱՒՈՒԹԻՒՆԸ

Նամակ Երկրորդ

Արհաւիրքի առաւօտ մը, աստուածավախ այդ ծերունին,
Դալարագեղ իր այգիին աւաղանին վրան հակած,
Անոր բերեղ ջուրերուն մէջը վճիտ,
Իր անցեալին դեռ չի քաւած մողքերէն մին հոն տեսաւ...
Ու իր աչքերը փակելով՝ հեծեծանքով մը յիշեց,
Այն անիծեալ օրն՝ երբ գարնան պէս երիտասարդ,
Խեղալեղիչ գեղեցկութեամբ հայ կնոջ մը սիրտն համար,
Այդ անիծեալ օրն՝ իր աղօթքն՝ իր աստծուն չէր նուիրած...:

Եւ դաւաճան աւագանը արիւններու այդ օրուան հետ,
Ծերունիին աչքին տուցեւ պայծառութեամբ մը նկարեց,
Անջնջելի ձևերն այն դեռատի և սպիտակ աղջկան,
Որուն մարմար մերկութենէն չարախաբեալ,
Իր աւօրեայ աղօթքն, իր աստծուն չէր բրած:
Եւ պէտք էր քաւել վերջապէս՝ միակ մեղքը հին օրերու...
Որովհետեւ հողին կեանքը սկսած էր իր ցնորքը գիշերել,
Մահուան փոսը կը փորուէր յանցանքին պէս անդնդախոր...
Արդար ժամը հնչած էր ալ, պէտք էր փրկել իր հողին:
Եւ ծերունին հաստատաքայլ՝ յիշատակին յողթանակող
Զարնուրեղի հրամանի մը համար, իր սպարանքը բարձրացաւ...:

Ժիր ծառաներ շտապով սրահի մը մէջը շքեղ,
Մետաքսահիւս գորգի մը վրայ ուր նկարուած սոխակներն
Ծնորաբոյր վարդին ի տես իրենց սէրը կուլային...
Սեւ սաստափէ թիկնաթոռ մը գետեղեցին:
Եւ ծերունին շուշանաթոյր պատմութեամբ մը փաթթուած,
Աղօթելով և ծանրօրէն բազկաթոռին մօտեցաւ:
Իր բազմանդամ ընտանիքէն մինչև թոռներն իր նորածին,
Գարուններուն պէս ծաղկապատ գորգին վրայ ծնրադիր,
Այս ծխական տօնին համար անոր շուրջը շարուեցան...:

Պահ մը յետոյ երկու խափշիկ՝ խարտեաչ տղեկ մը Տարսոն քաղքէն,
Ապարանքին մառանին մէջ ուր նոր ոճիւրը պիտի ծնէր,
Ոսկեպատեան սուրբի մը հետ հայ պարմանին մերկացուցին:
Եւ անմիջական ու ահաւոր գալարումներ հողեվարքի,
Ապարանքն իր հիմերէն մինչև տանիքը սարսեցուց:

Վերը՝ կին մը դեղամարմին, չղարչի մը մէջ անդրիացած,
Սրահէն ներս՝ ակնածութեամբ ծերունիին գնաց ըսաւ...
— Հրամանիդ կատարուած է և ձեր ոտքին փոշին իսկ չեմ...

Ո՞ր ձեռքերն կրնան ձեզի քաւիչ բաժակը մատուցակել... —

— Անտարակոյս վերջին պտուղն այն յանցապարտ հայ աղջրկան,

Որուն համար ես երկնքիս յաւերժութիւնը կորսնցուցի:

Ահեղ մարդուն թոռներէն մին, արծաթ ափսէ մը ի ձեռին,
Որուն մէջի ոսկի բաժակն, ո՞վ դժբախտներ, ձեր բոլորին պարտութիւնն էր...

Երջանկազէմ իր մեծ հօրը չրթունքներուն մօտեցուց զայն ,
Եւ անդողդոջ ծերունին բազկաթռփն վրայ անշարժ ,
Այդ մետաղն ակռաներովն մոլեղնութեամբ մը սեղմելով ,
Իր երազած արքայութեան սեմին առջեւ՝ ժպտուն ,
Հանդարտօրէն , սրահին մէջ , իր սե հոգին աւանդեց . . . :

Բայց ո՛չ մէկ կաթիլ , այդ արիւնէն , Արդարութեան սպա-
սարկու եղբայրնե՛ր ,
Ո՛չ մէկ կաթիլ չի թափեցաւ պատմութեան վրայ շուշան ,
Յանկարծամահ ծերունիին այդ անցագուրդ բերանէն ,
Ո՛չ մէկ կաթիլ , ո՛չ մէկ կաթիլ , կ'աղաղակե՛մ ես ձեզի . . . :

ԶԱԽԱԿԸ

Նամակ Սրբորդ

Դիւցադնութիւն մը պատմեմ՝ քեզի և բոպէ մը որտա-
զինուէ՛ . . . :

Հայ հողագործ մը կռիւներու և արիւնի կոչին ի լուր ,
Արծուի մը պէս՝ ձիուն վրայ , դէպի իր գիւղն արշաւեց :
Զգեց՝ եղներն յաղթամարմին որ բարկութեամբ բառաչեն .
Իրենց հերկած հողերուն հրկիզուիլը գիտելով . . .

Ու ձգեց իր նորաբոյս սրբութիւնները ցորեաններուն ,
Զգեց խոփը , ձգե՛ց բահը , ձգեց արօրն իր մեծապարզ և ,
Զգեց յոյսն հին օրերու , ձգեց հողն իր հայրենի .

Եւ աշխատանքի երգերուն տեղ անդորրաշունչ
Սկսաւ ան , դէնուզէնքի կարմիր երգ մը որոտալով ,
Զիուն վրայ սպառազէն , երթալ իր գիւղը փրկելու . . .

Իրիկուն էր :

Արեգակն իր մահովը հորիզոններն եղեանօրէն կը ներկէր . . .
Երբ հողագործն հերոսական դաշտէ ի դաշտ արշաւելով ,
Անպատմելի սարսափով մը իր սեմին առջեւ կանգ առաւ . . .
Բայց մոխրակոյտներ միայն տեսաւ և դիակներ ամէն դի . . .
Տեսա՛ւ իր կինը սիրակարօտ դռանը ետին դաշունահար ,
Թշնամիէն քակուած ծամերն և մերկ ուսերն սպիտակ ,
Ծոցէն հոսող իր նուիրական արեանը մէջը թաթաւուն . . .

Տեսա՛ւ զաւակն որ իր մօրկանը նայուածքներուն վրայ ծռած՝

Անոր մահուան արցունքներուն վերջին չիթերը կը համ-
բուրէր...

Գիւղին ծայրէն բարբարոսներն այս ժամանումէն ընդվզած՝
Ու իր անկզ ձիուն վրնջիւնէն և դռոյթէն ամենի՛.

Բոլորը մէկ սկսան, ոտքի ելած աղաղակել...

—Անդամընալ պէ՛տք է քալել, դեռ շունչեր կան որ կը
չնչեն:

Ո՛վ էր այն մարդն սպառազէն որ մեր վրան դրոնել ուզեց.

Մոխիրները պէտք է դեռ անդամընալ մոխրացնել:

Դեռ ձայներ կան, դեռ շունչ կայ, մահամբռններ դեռ
կան որ

Կը յամառին այս նորեկէն իրենց վրէժը պաղատիլ...

Մենք գերեզմաննո՛ց ուղեցնիք և դեռ կեանքեր կան
այն տեղ,

Մենք ամենքս մոխի՛ր կուղենք և մա՛հ կուղենք, անհա-
ւատներ...—

Այս ձայներն եկան հասան հայ կտրիճին՝ որ մինակ,

Իր դեռատի զաւակին հետ, ցատուժով լի, սև խուժանը
կը գիտէր,

Յանկարծ ինքը կայծակնացայտ պայթիւնով մը հրադէնի.

Հազարաւոր խաժամուժն այս՝ մրրկի մը պէս յետ մղեց...

Բայց մինակ էր... հեծեռողներ միայն կային և դիակներ
ամէն դի.

Եւ խուժանը ամայութեանց աւաղին պէս վերսկսաւ՝

Դէպ ի այս գիւղն աւերակեալ անգամ մը ևս արշաւել...

Բայց պէտք էր փրկել իր զաւակը, ո՞ր գիպուածէն աղատած,

Ո՞ր գաղանիքէն, ո՞ր բախտէն, ո՞ր օրէնքէն, ո՞ր չարիքէն...

Եւ խելակորոյս՝ դիւրին առաւ տաք դիակն իր կնոջ,

Եւ իր զաւակին մէջքէն բռնած դէպ ի գետափին իջաւ...

~ Պէտք էր փրկել իր որդին, յետին Յոյան Նոր Օրերու...

Եւ գիտէր որ մարդուն անեղ կռիւին հետ դեռ բնու-

թեան կռիւը կար...

Պէ՛տք էր յաղթել զոնէ անոր և իր որդին ազատել,

Պէտք էր յաղթել բնութեան, ուրիշ ոչ մէկ յոյս չի կար...

Մարդէն նուազ չարակամ այդ մութ ուժը տիտանեան,

Պիտի գթար... բնութիւնը մարդուս մայրն է վերջապէս,

Եւ արմատախիլ կաշնիի մը պէս որ մրրկէն կը տարուի,

Այսպէս որդին ձեռքն առած և մոռնալ կիներ քարշելով,

Ահեղավազ Սիհունին ջուրերուն մէջը խոյացաւ...

Զգեց դիակն իր կնոջ որ ալիքներն անեղ՝

Իրենց կուրծքին վրայ առած անոր թաղումը կատարեն.

Եւ ջուրերն, իր կինը, փրփուրներովն իրենց,

Վերջին լողանքի մը համար, անոր արիւնը լուալով՝

Քարէ ի քար բաղխելէն, դազալի մը պէս ցնորական,

Իր սիրակէզ աչքերուն առջեւէն զայն սահեցուցին...

Մինչ հողագործն առիւծի մը պէս փոթորկաբաշ՝

Որ իր կեանքին կորիւնը բերանն առած կը սուրաց,

Այսպէս գօտիին իր որդուն՝ ակունքերովը փարած,

Ձեռքերովը ջուրերուն երկաթ ուժին յաղթելէն,

Մոնչելով և լողալէն իր զաւակը փրկել կ'ուզէր...

Երբեմն ձեռքովն իր հոժկու ջուրերէն վեր բռնած զայն՝

Իր իրանովն ալիքները փշրտելէն դէպ ի ծովափը կը

հոսուէր...

Գիչերն ի բուն բնութեան հետ կատաղութեամբ մաքա-
ւեցաւ,

Եւ ուղեկից դիակներ յաճախ եկան իր վրայն արհեստ...

Բայց ինք հզօր՝ իր զաւակը, եղէղի մը ձիւղին նման,
Աւրաններովը կամ մէկ ձեռքովը զօրութեամբ մը գիր-
մարդկային,

Ջուրերէն վեր, դէպ ի ասողերը կարկառելէն...

Փրկել ուխտեց միակ Յոյսն սուրակեալ իր Դիւղին...:

Միջերկրականն անծայրածիր արեւին հետ, աչքին առջեւ
ծագեցաւ...

Հանգրուանին հասած էր: Երբ զաւակն խենթի մը պէս
հողին վրայ համբուրեց...

Յանկարծ ճանչցաւ, իր միտեալ կիներն որ ապառաժի մը
կառչած,

Հասած էր հոն կարծես՝ արշալոյսին շողերուն հետ շա-
ռաղոյն՝

Ինքն եւ իր փրկուած զաւակին ժամանումը ողջունելու...:

ԼՈԳԱՆՔԸ

Նամակ Չորրորդ

Իր մարմինը սպիտակ էր...

Ինչպէս է ձիւնն աստուածընծայ Տաւրոսներուն,
Եւ իր երկու աչքերուն մէջն ահաւոր

Բարբարոս սէր մը անյաղութող կը վառէր:

Բայց սեւահեր այս գեղունիին ամուլ էր,

Ստինքները դեռ չէր էին մաքուր կաթէն

Եւ իր կողերէն չէր ծընած այն պտուղը, աղնուական
կամ ոճրագործ՝

Որուն համար բոլոր մայրերը կ'սպասեն...:

Ու գինովութեամբ բայց վայրսպար կը ցանկանար,

Այրութիւններ խոժուաղէմ և արգաւանդ,

Բնութեան դէմ յաղթանակող:

Դաժանագեղ կնութիւնն այս կ'անդիտանար՝

Թէ մեծ Օրէնքը իր երկաթէ գաղտնիքն ունի...:

Բայց կախարդուհի մը չարաշուք,

Աւերումը այս օրերս, իրեն բառ...

—Որպէսզի քու ամբողջիւնդ աղամանդեայ

Պայծառօրէն և ասցաւէա պողաւորուի...

Եկո՛ւրքեղի հին իմաստուն Դարերուն,

Միակ դարմանը ևս իմ ձեռքովս մատուցանեմ...—:

Եւ անգթութեան աւանդովէսը պատմեց...
 Մինչ վճռելը՝ գեղեցկուհւոյն աչքերուն մէջ՝
 Իր աչքերը շանթերու պէս, մոգութեամբ մը կը մարձէր:

Յետոյ բերին մեր հանդարտ գիւղէն հեռաւոր.
 Եօթը կոյսեր վեշտամնամեայ,
 (Ահ, ճակատագիրնիդ կը տեսնեմ, որ եղերականօրէն
 նման է,

ՌՎ, խեղճ քոյրերս, այսչափ ատեն, իմ մահերդած ճա-
 կատագրիս:)

Այսպէս բերին մեր հանդարտ գիւղէն առաքինի և հե-
 աւոր՝

Եօթը կոյսեր վեշտամնամեայ՝ մահուան դողէն դողդո-
 ջուն,

Ներս մոցուցին զանոնք լողարանի մը մարմարակերտ
 դռներէն,

Ուր արդարութեան արեգակին ճաճանչները վերէն,

Արցունքի պէս անոնց վրայ կ'անձրեւէին...:

Եւ շտապով տախտակէ տաշտ մը հոն դրին,

Ու անոր շուրջը դարդարեցին շուշաններով սպիտակ,

Մինչդեռ հեռուն, վարադոյրի մը ետեւէն,

Կրօնաւոր մը մութ աղօթք մը կը կարդար...:

Յանկարծ այսպէս՝ գեղեցկուհին զուարթութեամբ մը
 զարհուրելի

Իր ոսկեհիւս շղարչները լայնածաւալ,

Իր ուսերէն իր նաժիշտին ուսերուն վրայ նետելով,

Խաղաղութեամբ մը մերկացաւ...:

Սեւ դահլիճները դաշոյններով շողարձակ,

Անխղճօրէն խողխողեցին եօթը կոյսերը մեր գիւղին...

Եւ երբ ամուլ գեղեցկուհին, աչոււնները դէպի երկինք,
 Տաշտին մէջը արձանացած՝ ոտքի վրայ կանգնեցաւ,
 Հայ կոյսերուն տաք արիւնը վարդակարմիր...
 Սկսաւ իր մերկ և անխռով ոտքերէն...
 Մինչեւ իրեն ամուլ արգանդը բարձրանալ...:

ԴԱՅՈՅՆԸ

Նամակ Հինգերորդ

Մի սարսափիր սիրելիս, և ոչ ալ իսկ այս նամակէս
Եւ քնարիդ լարերուն հետ՝ հայ հողին պէս արիւնոտ,
Եղբայրութեան մեր իտէպին ձիթենուց ոտներն ալ վճիտ,
Այս բոլորին բոցերէն անդամ մը ևս թո՛ղ այրին...
Մի՛ սարսափիր, սիրելիս, և ոչ ալ իսկ այս նամակէս:

— Հրամանիս պէտք է անսա՛ս՝ դուն մեծահարուստ հայունի,
Ահաւասի՛կ որ մարմինդ աչքիս առջեւը մերկ է,
Ինչպէս վարդի թուփերը դրախտային պարտէզներու...
Կամ ձիւնաթոյր շատրուանս որ առաւօտէն իրիկուն,
Աւաղանիս մակերեսէն, հասակիդ պէս վեր կը ցայտի...
Դուն գիտես որ ևս քու տէ՛րդ ևս և աստուածդ և արքադ,
Ունայնորէն մի՛ պաղատիր, հիմայ որդիդ պիտի դայ,
Պէտք է անսա՛ս հրամանիս, եթէ դժոխք ալ զրկեմ քեզ:
Ահաւասիկ հիւրերս որ կը հանին մեր մօտակայ քաղաքէն,
Ահաւասիկ դրայիներ, կռնակահներ, բարեկամներ որ
այսօր,

Հրաւերս յարգելով հաճած են հոս բաղմնուլ...
Այս մեծահարուստ կնոջը դո՛հարատւին ինձ բերէք...
Որպէս զի ևս իմ ձեռքովս, չքեղօրէն գայն գարդարեմ...
Փղոսկրէ սեղանը ատոր համար է պատրաստ,

Այստեղ բերէք դո՛հարատուփը, ա՛հ որչափ ծանր է, որ-
չափ ծանր,
Բարեկամներ հոս նայեցէք, ինչ հեղեղ է այս դո՛հարներու.
Բիշ նմայ որ ճաճանհերէն, արեւն իսկ ամէնալու խա-
ւարէր:

Մօտեցիր որ նախ քու դաստակներդ յանցապարտի,
Ապարանջաններովդ այս մեծարժէք լուսալարեմ...
Տե՛ս թէ ինչպէս դեղեցկացար, տե՛ս ոտ օղերդ սուտակէ,
Տես թէ ինչպէս ականջէդ վար իբր աստղեր վար կը
հոսին...

Ձեռքերդ ինձ երկարէ՛ որ մատուղներդ մէկ առ մէկ,
Սա զմրուխտէ, յակկնթէ մասնիկներովդ օղակեմ,
Անկաւորձեւ թէ արդէն քու գաւակիդ արիւնն է որ յա-
կկնթներէդ,

Բու մայրոսկան ձեռքէդ ի վար ծունկիդ վրայ կը հոսի...
Չէ՛, աղաչանքը ևս չեմ սիրեր, պէտք է անսա՛ս հրամանիս
Արցունքներդ քեզի պահէ, հեծեմանքիդ պէտք չունիմ:
Ահաւասիկ քառամանեակդ որ կուրծքիդ վրան կը շողայ,
Մահի՛քն ի՛նչ է, ի՛նչ է մահի՛քն ատոր քով...
Ծոծրակէդ վար մինչև կուրծքդ մարմարեայ,
Առուակի մը պէս անոր հուրը տե՛ս թէ ինչպէս կը սահի:
Մաղերուդ մէջ պէտք է ցանեմ որչափ որ կոյ սա՛ տու-
փիդ մէջ՝

Եւ մարդարիտ և ակնեղէն և մեղեսիկ և շտիլուղայ...
Պէտք է ըլլաս դուն այսօր հազար անդամ աւելի պերճ՝
Ինչպէս որ չէ՛ սա երկինքն ատտեղաղարդ գիշերներուն:
Ջարդասեղներդ ձեռքդ ա՛ռ և վարսակալներդ տկանա-
կուռ,

Ու մաղերուդ զայրոյթը, իմ աչքերէն, անմիջապէս ամ-
փոփէ...

Մարգարտաճիւս հողաթափներ կամ ոսկիէ մուճակներ,
Ո՞րը կ'ընտրես, վերջին ժամն է, քեզ սնարժան այս ճո-
խութեան,

Ջաւկիդ ճի՞շդ քեզ յուզեց, չէ՛, արտասուքք քեզ կ'ար-
գիլեմ...

Ահաւասի՛կ որ բերին զայն, եթէ կ'ուզես վերջին անգամ
մը ևս,

Որպէս զի իր լացուկոծը մահէն առաջ դադարի,

Եթէ կ'ուզես վերջին անգամ, քու կաթովդ քու զաւակդ
դիեցուր...:

Չէ՛, մի համբուրեր, երբե՛ք համբոյր, մահէն առաջ համ-
բոյր չի՛ կայ,

Արժանի չէ՛ք ո՛չ համբոյրի, ո՛չ գիտութեան, ո՛չ գորովի,
Ինչպէս որ դուն զայն ծնար, պէ՛տք է այնպէս մահա-
ցընես...:

Ահ, կը պաղատի՛մ բարեկամներ, սրտակիցներ, դրացիներ,
Տեսէ՛ք ինչպէս իր աչքերը հօրն աչքերուն պէս կը վառին.

Այս ի՞նչ բմբոստ նայուածք է, հոս նայեցէք, կոչնականներ,
Սա աչքերո՛ւն նայեցէք, սա բերերուն, շանթերու պէս
կը շողշողան...

Հօրը աչքերն են կարծես գերեզմանէն փայլատակող...:

Ես քու հայրդ այս առաւօտ իր Դաշոյնովն սպաննեցի...

Հազիւ թէ դուն ծնած օրէդ երկու գարուն ևս բոլորած...

Քե՛զ կտակեց իր վրէժը, քե՛զ կտակեց, սե՛ւ պատեղ...

Կրօնակից բարեկամներ, Մարգարէին սիրոյն համար
դուք վճակեցէ՛ք,

Այս Դաշոյնը որ ձեռքիս մէջ կը տեսնէք, ո՞ր կայծակէն
դարբնուած,

Այս Դաշոյնը սա՛ հայ կոռ՝ ննջարանին մէկ անկիւնէն
ևս գտայ...

Որո՞ւ համար պահած էին այր ու կին այս մետաղն սոս-
կատեսիլ...

Որո՞ւ համար, դուք ըսէ՛ք, սնտարակոյս մեզի համար,
կտակած չիկայ...

—Անտարակոյս մեզի համար, Աստուած փրկած է զմեզ—
գոռաց սրահը մոլեգլին...

—Սա սեղանը որուն վրայ դո՛հարատուփդ բացի,
Հայ ոճիրին քաւութեանը իւր խորան թող ծառայէ՛,
Եւ թագուհւոյ ճոխութեանդ կարօտդ առ, անհաւատ,
Ես իմ արդար ձեռքերովս այդ բոլորը հիւրերուս մէջ
պիտի բաժնեմ...

—Հաղար ապրի՛ մեր պետը, հաղար ապրի — բոլորը մէկ
գոռացին:

—Ակնթարթ մը ևս պէտք է որ ամենայն ինչ աւարտի...

Ա՛ռ զաշոյնդ և խրէ՛ դաւկիդ կուրծքին և կայծակի մը
պէս արագ,

Կուրծքին ուղղէ՛, իր սրտին որ քու սիրտդ է նոյն
ատեն...

Դեռ ո՞ր յայտին կը սպասես, ո՞ր հաւատքին, ո՞ր յա-
րութեան,

Կուրծքին խրէ՛ քեզ կ'ըսեմ. բոլորս մէկ անհամբեր,

Մեր իրիկունս սուրբ աղօթքին կը սպասենք...

Ի՞նչ կը դողաս, անօգուտ է. խրէ՛ կուրծքին քեզ
կ'ըսեմ...:

Եւ Հայունին իր Դաշոյնը դէպի ԵՐԿԻՆՔ երկու անգամ
ճօճելէ վերջ՝

Զարնուրելի մանչիւն մը արձակելով՝ աչքերը բայ՝ մա-
հացաւ...

Բայց արխնկզակ երխասարդ մը մեռեալ կնոջ աջ բա-
զուկէն անմիջապէս բռնելով՝

Անշնչացած մօրը ձեռքովն այդ՝ եօթը անգամ, զաւկին
սիրտը հարուածեց...:

Խ Ա Չ Ը

Նամակ Վեցերորդ

Քատմանի դրուադ մը ես... բայց ձեռքերս կը դող-
դոջեն...

Աչքերուս չափ սարսափ տեսած այս խեղճ ձեռքերս կը
դողդոջեն...

Բայց ներէ ինձ այսօր ալ, հին յոյսերու բարեկամս մը-
տերիմ,

Ներէ՛ ինձի որ նորէն դամ ձեր թախիծը խռովել,
Անգամ մը ես ես կ'ուզեմ հայելին ըլլալ հայ արիւնին.
Քու առջեւդ զետեղուած՝ և որը ցեղիս՝ և դաւածան
մարդկութեան,

Զարնուրանքներ արտացոլող հայելին բանալ ձեր առջեւ,
Թէեւ ձեռքերս սարսափ, չորցած ճիւղի մը նման...:

Եկեղեցւոյ լակին մէջն էր:

Մայր մը իրեն միակ զաւկին ի խնդիր, կոտորածի և
կատաղութեան այս օրերուն,

Հեծեծելով՝ ինքն իր ձեռքով իր ծամբը կը վետտէր...:

Բայց ո՞վ էր որ պիտի լսէր այս հէզ կնոջ աղերսանքին,
Ամէն հոգի իր վէրքն ունէր...: Ամէն մայր իր մեռե-
լին քով՝

Կտաւի մը կտորէն, ասեղն անգամ մը իր արցունքը սրբելով՝

Կտաւի մը կտորէն, իրեններէն մէկուն համար, սե Կտաւ տանք մը կը կարէր:

Ու խելացնոր այս խեղճ կինը բոլոր սրտերը դոց գտաւ, ժամուն մէջը, դետին ինկած, եղունգներովը չոր քարերը ճանկատելէն

Իր Աստծուն կ'աղաղակէր. «Որդիս կ'ուզեմ կամ մահս, որդիս կ'ուզեմ կամ մահս»:

Մոմեր վառեց, խունկեր ծխեց և ակոսները կրճատելով, իր դաւակը պահանջեց աղօթատան խուլ գմբէթէն...

Իր Աստուծոյն յոյսը կտրեց և մտածեց թշնամիէն պաղատիլ զայն...

Գնաց անոնց ոտքերն ինկաւ և սուրբերնին համբուրեց...

Իր զաւակը կը պաղատէր, իր աչքերուն, իր հոգիին փոխարէն...

Եկեղեցւոյ բակին մէջը՝ արիւնկղակ խաժամուժ մը խրոնուած էր.

Կողոպտուէ, կոտորածէ, աւերներէ ետ դարձող, Եւ այրիներու, մուկներու և որբերու վրանին տակ, բորենիի պէս չրջելով,

Եկած էին գոհերուն քով, իրենց սուրբը սրբելու...

—Քո՞ւ գտաւիդ — Ըսին մօրը — տակէց դիւրին ի՞նչ բան կայ...

Այն չէ՞ միթէ քու որդիդ բարձրահասակ և հրաշուի... Որ երէկուան կուլին մէջ ձեզ պաշտպանել փորձելէ ետք,

Ուզեց անցնիլ ուրիշ գիւղեր, ուրիշ վայրեր փրկելու...

Քու զաւակդ եկեղեցւոյ գաւթին մէջ, առաւօտէն մինչեւ հիմայ,

Իր զէնքերուն զօրութեանը և քեզ համար դեռ կ'աղօթէ, Անհող եղիր... հիմայ կարգը իրեն եկաւ, ինքն ալ այսօր կ'աղատի:

Բոլորը մէկ շուրջանակի հաւաքուեցան իրենց վճիռը տալու...

Խուլ միմունջներ, ձեռքի շարժում, սպառնալիք, զէնքերու ձայն,

Յետոյ քրքիջ մը այս բոլորէն, ագռաւներու մահադուշակ կոխչին պէս.

Ծափերու հետ նոր որոշումը կատարութեամբ ողջունեցին...

Եւ խեղճ մօրն եկան ըսին. գեանէն բարեւ մը տալով անոր...

—Շապիկդ հանէ՛ և մեզ տուր ու դուն այստեղ սպասէ՛, Բաճկոնակդ կամ շապիկդ շուտ մը հանէ և մեզ տուր... Եկեղեցւոյ բակին մէջն ուրիշ պատիժ քեզ չի վայելեր. Ի՞նչ նրբահիւս մետաքս է այս, ծաղիկներ կան վրան բանուած...

.

Պահ մը յետոյ, բարբարոսները, գաւթին դուրս խուժելով՝ Արիւնթաթաւ շապիկն եկան մօրը ցոյց տալու...:

—Ըսէ՛ այս չէ՞ քու շապիկդ. միայն իր գոյնն է փոխած... Ճանչցա՞ր հոտէն, ի՞նչ մայր ես դո՛ւն, գոնէ անգամ մը հոտուէ զայն.

Մի՛ բարկանար, սուրբ խորանին վրան էր որ քու զաւակդ գոհեցինք...

Ճրագներ կային հոն վառուած և տիւռոցներ սպիտակ,
Հիմայ խաչդ պիտի դնինք... բեւեռները հոս բերէք,
Ո՞ւր են մութերը, շտապեցէ՛ք, որ շապիկը չի չորնայ...

Ամբոխէն մին երգ մ'երգելով, աթոռի մը վրայ ոտքի,
Աղօթատան պատին վրայ, ցնորակոծ մօրը առջեւ,
Զաւակին արեամբը թաթաւուն այդ շապիկովն քստմնելի,
Ծափերու մէջ բարձրացաւ, Մեղաւոր Խաչը նկարելու...

Վրաններուն տակ դուլահար, թշուառները բոլորը մէկ,
Սկսան իրենց ձեռքերովն, առանց ձայնի, իրենց աչ-
քերը փակել...

Երբ անդին մէկը, ցուցամատը դնուած խաչին ուղղելով՝
մօրը կ'ըսէր...:

— Ծունկի՛ կելո՛ւ և աղօթէ, ծունկի կելո՛ւ անմիջապէս,
Քրիստոսին ինչպէս ըրիք, ասկէց աւելի մեծ սրբութի՛ւն,
Ծունկի՛ կելու յիմար կին, ծունկի՛ կելու զաւակիդ առջեւ
և աղօթէ.

Այս բեւեռներն ու մութերը քեզ համար են.

Մենք պատրաստ ենք քեզ խաչելու... հաւատք ունի՞ս
դուն յարութեան...

Իսկ եթէ ո՛չ, ծունկի ինկիր զաւակիդ առջեւ, և աղօթէ,
յիմար կին...

.

ԻՐԵՆՑ ԵՐԳԸ

Նամակ Եօթերորդ

Եւ իրենցմէ մին դռնեց՝ արիւնտխում խուժանն այսպէս
իր շուրջն հաւաքելով.

— Տեսէ՛ք, արդարներու կարաւանին սարսափն է այս ա-
հաւասի՛կ,

Որ ճիւղակեաց և թշնամի քաղաքներուն կատարներէն
է որ կ'անցնի,

Զօրքերուս զէնքերը կը վառին և տօնի ակօաներնին կը
կրճտեն.

Ես դիակներ կը ցանկնմ ստրկութեան երգիքն՝ բուն վրայ,
Իրենց անհաւատի վատութենէն յափշտակած մարմին-
ներս են ասոնք:

Աստուածս ըսա՛ւ որպէս զի անհաւատին հովիտները դե-
րեզմաններու վերածեմ,

Ըսա՛ւ որպէս զի մանուկները սրածեմ և սպիտակ կոյսերը
կատաղութեամբս թարչամեմ.

Եւ ես այս օգերուն մէջ կմախքի և կեանքի բաղխում-
ներ յօրինեցի,

Օգերո՛ւն մէջ՝ մոխրի և թռչող հողիներու մահապար:

Օգերո՛ւն մէջ արիւնի կայակ և կռուիներու հարուած,
Ու ճիչեր բղքուած իրաններու սրտերէն...

Եւ ճարճատիւն հուրերէս փշուռող ոսկորներու .

Եւ անօգուտ օգնութեան աղաղակ, և արցունքի աղ-
բիւրներ . . .

Եւ օղերուն մէջ, աստղերու պէս, կտրուած գլուխներ
ես սրակեցի . . .

Եւ մա՛հ տարածեցի, անծայրածիր մա՛հ, ինչպէս են կա-
րաւաններն սա՛ ամպերուն . . .

Ի՞նչ հրամանի է որ կը սպասես, հրամանը քուկդ է,
Ձա՛րկ, փշրէ՛ և կե՛ր և խմէ՛ և պարէ՛ և արբեցի՛ր . . .
Եւ հազար անգամ դարկ և փշրէ եթէ բաղուկդ խոն-
ջէնք շունի,

Անհաւատին և օրերը և ոսկիները և կլնները և արեւը
մերն է միայն .

Կեանքին գինին և երազը և անարդար արիւնը մեր սե-
մերուն առջեւ թո՛ղ թափին :

Ուրիշ մը կ'ըսէ իր մոլեգին և սպառազէն ձիուն .

—Արշաւէ՛ կրակէ ձիա, արշաւէ անդադարով .

Մի՛ խնայեր ո՛չ կուրծքերուն և ո՛չ կեանքին,

Պայտերդ շանթերէն են դարբնուեր, երկնքի շանթերէն,

Ուրեմն մխրճէ՛ ամբալներդ ստրուկներու սրտերուն մէջ,

Անոնց աղատութեան պատրանքները ցրուէ՛, քու բոլոր
թափուղ ,

Եւ թող որ փրփուրները արփիափայլ ագիիդ ,

Մեր գործած աւերը և մոխիրները մեր ետեւէն լու-
սաւորեն :

Արշաւէ՛, ով ձիա . արշաւէ՛ անխոնջօրէն և սրարշաւ . . .

Տե՛ս իմ սուրս, տե՛ս սուրս որ բաշխդ վրան կը շողայ . . .

Օրհնութեան ապարօշս ես իմ գլխիս փաթթեցի . . .

Իմ սուրս էր որ սե հողինները հնձելէն . . .

Ճշմարտներուն համար երկկնքներուն ճամբան բացաւ . . . :

Հրճուէ՛ նոյնպէս, հրճուէ՛, ահաւասիկ մարմարաթոյր լանջ-
քըդ առատ . . .

Արդարութեամբ թափել տուած արիւնէս իսկ կարմրե-
ցաւ . . . :

Ուրիշ մը իր շեփօրէն իրեններուն կը գոռայ . . .

Մեզի համար կեանքը՝ անոնց մահը թո՛ղ լլկայ և կեանքն
անոնց՝ մեր մահը . . .

Միակ օրերն են, օրհնալ օրերն այս՝ միակ օրերը մեզ
համար ,

Հնչեցուցէ՛ք ձեր փողերուն հրամանն արդար ,

Կը տեսնեմ որ ձեր ճակատները կը վառին ,

Եւ Տաւրոսին հովիտներն անհաւատին դիակներովը լեցուն ,

Ոռոգուելու համար դեռ, արիւնի՛, արիւնի՛, արիւննե-
րու պէտք ունին . . . :

Ի՞նչ հող իշխան, ինչ հող մեզի իշխանութիւն ,

Օրէնք չի կայ : Ումն է միայն ստրուկներուն արքան . . .

Խմեցէ՛ք սա բաժակէս, թարմագեղ կոյսերուն արիւնն է
այս . . .

Ես ծուեցայ եւ մեր գիւղին առուակներէն խմեցի զայն . . .

Լուսնկայի պայծառութեամբ հայ կոյսերուն արիւնն է
այս . . .

Վայրկեանը կը փախչի, արդարութիւնն իր ճանապարհը
կը փոխէ . . .

Խմեցէ՛ք, այս բաժակս, կոյսի մը գանկէն այս առաւօտ
եմ պատրաստած . . .

Ի՜նչ է ոսկին, ի՜նչ է արծաթն, ի՜նչ է աղամանդն ասոր
քով...

Գինիներուն սրբազանը լեցուցած եմ այս գանկին մէջ.
խմեցէ՛ք այս բաժակէս,

Ես ծուկացի եմ մեր գիւղին առուակներէն՝ խմեցի վայն
անյագուրդ...

Եւ բարբարոսները՝ սեւ մաքերէն դարերուն ամենազօր եւ
չարիքէն կրօնքներու,

Օրերով եւ կատաղութեամբ կոտորեցին՝ անասնօրէն աւերե-
ցին, արմատներէն հնձեցին...

Մարդերուն կեանքը եւ դաշտերուն բարիքը եւ անմեղու-
թիւնն աշխատանքին...

Ու դեռ իրենց երգը դիակներն իսկ թո՛ղ հողին մէջը
սարսեցնէ՛ք...

Բայց միայն ողջերն են սնչարժ, սա քարերուն հետ միայն
մարդերը չեն լար, միայն մարդերն սնչարժ են...

Միայն գութը անգութ է, միայն գաղափարը տարա-
կուսանք, միայն հաւատքն է յիմարութիւնն...

ԿՈՅՐԸ

Նամակ Ուրիշի

Յուզին ծայրոյն արեան ծայրու ամբոխին մէջ իրեն ճամ-
բան ձեռքելով՝

Սպիտակով պատմութեամբ, մեռելաքայլ՝ անոնց առջեւ
կանգնեցաւ...

— Ինձ նայեցէ՛ք, ես օտար չեմ, ես ալ ձեզ պէս հաւա-
տացեալ,

Ութսունամեայ ծերունի՝ խաւարէն դուրս՝ ես հորիզոն
չունեցայ...

Փայտիս վրայ խարխափելով, աշխարհներ ալ եթէ քաղեմ,
Խնձի համար կեցած տեղէս տարբերութիւն բնաւ չունի:
Ամէն վայելք ձեզ համար է, կրնաք վճուել եւ պատեղ,
Եւ ձեր գոհ ձեր ձեռքով իսկ դուք կարող էք մոր-
թագերծել...

Ինչ որ օրէնքը կը հրամայէ արդարութեան այս օրերուն:
Չեմ գիտեր թէ ի՜նչպէս է կերպարանքն իսկ անհաւատին,
Ո՞ր հրէշին, ո՞ր զեռունին, ո՞ր սեւ օձին կը նմանի,
Ո՞րչափ կ'ուզեմ ձեռքերովս, դռնէ մեռել մը շօշափել...
Մոխիրներուն հոտը առի, հազար ապրի՛ք օրհնականեր,

Քալած պահուս, մուճակներս, յանկա՛րժ հողին կը կպչին...
 Ես գիտեմ թէ ինչ է այդ... արդէն հոտէն կը ճանչնամ,
 Բայց մեղաւորին այդ արիւնը, որչափ տա՛ք է, ճամբա-
 ներէ՛ն կարծես կրակ կը հոսի... :

— Ինձի ըսին թէ դուք արդէն անոնց տներն ամբողջովին
 այրեցիք... :

Յետի՛ն դաշտն սլ, յետի՛ն դոմն ալ, խրճիթներուն հետ
 եւ գիւղերուն ու քաղաքին... :

Բայց ե՛ս ինչպէս վայելեմ, ծնած օրէս այս քարացած
 կողերովս,

Միայն ականջս է երջանիկ, փառք Աստուծոյ որ գոնէ՛,
 Ութ օրէ ի վեր կ'իմանամ, հողեվարքի, հեծեծանքի ա-
 ղաղակներն՝

Որ ստապաշա բերաններէն, ձմրան ծովուն մրրկին պէս...
 Շնորհիւ ձեր յաղթութեան, մեր քաղքին մէջ բարձրա-
 ցաւ :

Միայն ականջս է երջանիկ, մնացեալն ինձ ցնորք է... :

Որչափ կ'ուզեմ ես ալ ձեզ պէս սուր մ'ուռնենալ եւ շար-
 Ժել զայն :

Մանուկներուն, մերկ կ'իներուն, ինձ տարեկից ծերերուն
 մէջ,

Որչափ կ'ուզեմ սուր մը շարժել եւ եղէգի պէս հնձել
 զանոնք :

Ամէն վայելք ձեզ համար է, միայն ես եմ որ կուրու-
 թեանս մէջ լողալով,

Ես ինքզինքս խկ անկարող եմ գոնէ բոպէ մը ղիտելու :
 Աղբիւր չի կա՛յ այս կողմերն որ աչքերս քիչ մը լուամ,
 Բարկութենէս աչուքներս բացուել՝ կ'ուզեն. տեսնել կ'ու-
 ղեմ, տեսնել կ'ուզեմ... :

Ո՛ւր էք դիզած դիմիները... եթէ զաւակս այս տեղ ըլ-
 լար,

Անտարակոյս իր ծերունի հօրը վրանս պիտի դիժար,
 Բայց անցեալ օր ես ղինքը՝ ոտքէն դուռն ղինել տալով,
 Օրհնութեամբ օծելէ ետք՝ սուրբ կոիւնն ղրկեցի,
 Զիկա՛յ ձեր մէջ, հաղա՛րներ էք, բարեկամ մը, դրացի
 մը որ՝ այսօր,

Իր դաշոյնը ձեռքիս մէջը դնելով՝ խարտեաչ սողիկ մը
 ինձ յանձնէր,

Ես ալ կ'ուզեմ բարիքին մէջ բաժին առնել. կոյր ըլլալս
 պատճառ մը չէ՛... :

Որ սուրբ օրէնքն անարգելով՝ արքայութենէս ալ ղրկուիմ,
 Խարտեաչ աղջիկ մը ինձ բերէք որ ժարմինը թարմ ըլլայ,
 Աղաւնիի մօին նման... իմ ձեռքերս դեռ անվարժ են...
 Խարտեաչ աղջիկ մը, լսող չի՛ կայ, եւ դաշոյն մը աջ
 ձեռքիս :

Պահ մը յետոյ երիտասարդ մը՝ հսկ կոյսի մը ծամէն բռնած,
 Կոյր հրէշին ակնածանքով մը մօտենալով, եկաւ լսաւ... :

— Զաւակդ իմ բարեկամս է եւ հայրս ալ քեզ հին ծանօթ,
 Թերեւս դուն իմ ձայնէս, կարենաս ղիս դուշակել... :

Ժամանակով ես Սուրբ Գրքէն ընթերցուցի՛նք բրած եմ
 քեզ... :

Այս աղջիկն ես ինձ համար ընտրած էի սա մօտակայ
 գիւղերէն,

Բայց հաւատքի դեռ չեկաւ, ու կը մերժէ իմ կ'ինս ըլ-
 լալ... :

Եւ աչքերէն ես կը ստեղծեմ, կրնայ օր մը, ղիշեր տանն,
 անկողնիս մէջ ղիս խեղդել... :

Հազար ախոս որ կոյր ես, բայց ձեռքերովդ իր մարմինը նախ չօչտիէ,

Տե՛ս իր ձեռերն մանկամարդի, մտրուկի մը պէս դեռ կրակոտ,

Ահաւասիկ քու առջեւդ է մարդագետնին վրայ մերկ,
Ծոռնկի նստէ ճիշդ այդտեղ, ա՛նա՛ այդպէս, ծաղապատիկ.
Հանգիստ ես հոտ,

Աջ ձեռքդ ինձ երկարէ, ահաւասիկ դաշոյնս, ա՛ն կը տեսնեմ որ անվարժ ես,

Ձէ՛, այդպէս չէ որ կը բռնեն, բխամատդ բռնին վրայ.
Բոլոր ուժովդ բազուկիդ, մէկ հարուածը, ես կը յուսամ պիտի բաւէ...

Երբ մերկ մարմինն աղջկան, ալիքի մը պէս կառաղի,
մարդին վրայ կը փրփրէր...

Յանկարծօրէն կարմիր ձեռքեր դայն բռնեցին, որբ կարապին ճերմակ թոխն այդ՝ հողին գամող՝

Եւ լաջակով իր սգաւորի, անոր կապոյտ նայուածքները կապելով...

Ձեռք մըն ալ եկաւ, բերնին վրայ, կոյսին ճիւղերն կոկորդին մէջ մեռցնելու...

Եւ ծերունին թեզանիքներն վեր շրջելէն՝ խուպոտ ձայնով մը ըսաւ.

— Հազար ապրի՛ք: Կարծեմ թէ ես սպարապատ եմ: Դաշոյնս արդեօք՝ կը դողայ...:

Սիրտը ո՛ւր է, զաւակներս, ո՛րչափ կ'ուզեմ սրտին ուղղել, ո՛ւր է սիրտն այս աղջկան...

— Սպասէ՛ որ ձեռքդ ճշդեմ, ահաւասիկ, ձախ ստինքէն քիչ մը վա՛ր...

.
Եւ աստուածային արիւնն անտիրական հայ աղջկան...
Բոցավառուած ծաղիկներու փունջի մը պէս,
Երբ իր սրտէն դէպի դէմքը դժոխածին ծերունիին
ժայթքեցաւ,
Թշուառական ութսունամեան ոտքի ելած՝ ամբոխին մէջ
աղաղակեց.

— Ա՛խ, կարծեմ թէ լոյսը տեսայ, ես այսօր իսկ լոյսը տեսայ...:

Կարծես կոպերս չը բացուին. մեռա՞ւ աղջիկը, չո՛ւտ ըսէք,
Իմ քարացած աչուրներուս սե թաղանթն անօսրացաւ...
Ահաւասիկ թէ ի՜նչ է բարիքը. զաւակներս, արդեօք լոյսն էր որ տեսայ...:

ԹԹԵՆԻՆ

Նամակ ԽՆՆԵՐԱՐՈՂ

Եւ ի՜նչպիսի անողոք մխիթարութեան մը համար էր որ,
Ձեռքերնուս մէջ, ձեզմէ հոտած, քանի մը ծրար ցնցու-
տիներ,

Երկու ընկեր, մեռած գիւղէ մը, ուրիշ գիւղ մը կը քա-
լէինք...

Երբ ճամբուն վրայ պատահեցանք ծեր կնոջ մը կորա-
քամակ,

Որ հացի պարկ մը ուռէն կախ և ցուպի մը վրայ յենած,
Եկաւ մեզի, իր ցաւին հետ, դանդաղութեամբ մօտեցաւ:

— Սաւաւօտէն մինչեւ հիմայ մինաւորիկ կը թափառիմ,
Այրած տանս մօխերները փնտռելու,
Ութ օր եղաւ որ մեր գիւղը դրացիներն սուրբեցին,
Իմ միտ որդիս, կուրին մէջ իբր կտրիճ մեռաւ, ըսին.
Բաց Վերջին լոգանքն ևս բրի, տուռակի մը ջրերէն...
Եւ հին օրերու դրացի, բաց պսօթուան թշնամիներ,
Ծերութեանս, աղերսանքիս, արցունքներուս զթալով,
Բարեկամներու նման — ալ բարեկամ չէ՛ր մնացեր — ելան
եկան,

Նարնջենիի պղպի մը մէջ, օր մը յետոյ, անոր գիակը թա-
ղելու...

Աչքերուս մէջն ալ արցունք ալ չի մնաց որ՝

Հոգեհատար թունիկիս մահը՝ նստած ևս լայի...

Ութ օր է որ խնիթի մը պէս վրանէ վրան կը շրջիմ...

Ո՛չ քուն ունիմ, ո՛չ արթուն, միայն զինքը կ'երազեմ...

Թո՛ղ աշխարհս քանդէին, բաց թունիկս ինձի մնար...

Թուանս անզը զի՛ս մեռցուցէք, զի՛ս մեռցուցէք, գո-
ռացի, լսող չեղաւ...

Աղաչանքիս լսող չեղաւ... և կիսամեռ պատանին...

Դիակներու սահմանուած ապլի մէջ նեակելով...

Վանքին ճամբէն հեռացուցին, ա՛խ իր աչքերը, իր աչ-
քերը դեռ կը տեսնեմ...

Երկար ստուն աչքերը բաց, հոգին տալով, ինձ նայեցաւ,
Սալլին ձայնը դեռ կ'իմանամ, ճանչելով կը թաւալի...

Ջարձուրեղի հեծկտուք մը կնոջ մարմինը ցնցեց,

Բաց իր արցունքը կուլ տալով, ինձ նայելէն, դեռ ը-
սաւ...:

— Ալ տուն չիկայ, անոր չի կայ, մահուանս հետ մինակ
եմ,

Պէտք էր տեսնել իմ տնակս, ինչ բարիքի օժտիս էր...

Գառնուկներս, հաւերուս, և ոքաղաղիս հետ ճերմակ,

Բոլո՛րը մէկ, բոլո՛րը մէկ դոմին մէջն ապրուեցան...

Աշնան համար, ամբարիս մէջ, փոքր մը ցօրէն ուռէի,

Եւ երգիքիս կառերին տակ մեղուններու երկու փեթակ,

Այս բոլորը, օրուան մը մէջ, մեր գիւղին հետ վառեցին:

Բուխերիկս, չիմուած օրէն տա՛ն տուտ. կը միար...

Ի՜նչ կ'ուզէին այս բոլորէն, ի՜նչ կ'ուզէին, դուք ըսէք...

Ա՛յ կողմերնիդ նայեցէք, ա՛նաւասիկ սուրսիդ տնակիս.

Տեսէ՛ք աղբիւրս որ քարուքանդ պատին տակէն տուտ
կաղմած...

Ծաղիկներուս փոխարէն, մոխիրնե՛րս ջրել կ'երթայ...

Բայց այս բոլորը թունիկիս քով ի՞նչ կարժեն...

Ա՛հ, երկու քարեր տուէ՛ք ինձի որ ձեռքս առած զլիսիս
զարնեմ...

Թթենիս ալ կտրտեր են, մա՛նը գլխիս, թթենիս ալ կտրտ-
տեր են,

Ես թուանս ծնած օրը անկած եմ զայն, թթենիս ալ
կտրտեր են.

Վա՛խ իր յիշատակն, հասակին պէս աչքիս առջեւ կը բարձ-
րանար,

Եօթը տարինոր բոլորեց, եւ ես արդէն իր շուքին տակ...

Գրկիս մէջը թունիկս առած իրեն օրօրը կ'երգէի...

Թթենիս ալ կտրտեր են, հո՛ս նայեցէ՛ք, իր արմատէն թթե-
նիս ալ սղոցե՛ր են,

Դիակներուն սայլը ս՛ւր է, դիակներուն սայլը ո՛ւր է, ես
իբ՛ն ձռնիչը կ'իմանամ...

Ես ալ կ'ուզեմ մէջը նետուիլ, թուանս քով, սայլին մէջը
դեռ տեղ մը կա՛ր...:

Տեսարանը ա՛ռաւոր էր: Թշուառ կիներ թթենիին սղոցուած
ճիւղին փաթթուած...

Գետին ինկաւ...: Ես չի կրցայ իմ հեծեծանքս զսպել...

Մինչ՝ մոխիրներու եւ մահերու տոնդէական ճանապարհին՝
ինձ ուղեկից բնկերունիս՝ մանկան մը պէս սկսաւ լալ...:

ԽԵՂԴԱՄԱՀ

Նամակ Ցասներարդ

Եւ գեանափոր նկուղին մէջ քառասուն անձ՝

Արջառներու սարսափահար հօտի մը պէս,

Որ առաջանողմին հարուածներէն կը հալածուի,

Մահուան դիմաց դողահար եւ մէկզկէկ ջախջախելով՝

Չորս պատերուն մէջը խաւարչտին՝ խռնուեցանք...:

Ապառաժի լուռութիւն մը իր սարսափովը կը ծանրանար,

Շշուկ չի կար. չնչոգ չի կար. չրթունքները փակ էին,

Եւ ամէնուս նայուածքները քստմնակի եւ դիւային,

Մէկզմէկու վրայ յառած՝ մէկզմէկու մահ կ'ուզէին...:

Արեւծաղէ մը մինչ՝ արեւծաղէն յաջորդ,

Այսպէս անձայն եւ անօթի, գերեզմանի քարերուն պէս՝

Մենք մեր մարմնոյն վրայ՝ մեր սարսափն երկաթեցինք...:

Ու մեր թաքուն կատաղանքն եւ կարօտը կտորեկու
մտածումով՝

Մեզմէ շատերն սկսան մոլեգնօրէն, իրենց մատները կըր-
ծոտե՛լ...:

Եւ ապառաժեայ լուռութիւնը անհունին պէս մեր աչքե-
րուն կ'երկարէր...:

Բայց արեւին տակ հազարաւոր անասնադէմ բարբարոսներ՝

Բերրի դաշտերն ու գիւղերն աւերելէ դեռ չի յողնած,
Մեր թաքստոցը վնասուելով՝ մեր մահը դեռ կ'ուղէին:
Եւ գետնափորին մութերուն մէջը մահացնոր՝
Մենք սարսափով, սարսափով, սուրսափով էր որ լսե-
ցինք,

Հրազէնի, նիւախներու, սուխններու եւ սուրերու,
Կոյժախնապար շառագիւնն որ արեւին տակ կը վառէր...
Ու գիւտներ, գիւտներ մեր նկուղին երգիքներուն վրայ,
Արմատախիլ ծառերու պէս, սրտիանքով վար կ'իյնային,
Հոգեվարքի հանդիւններ՝ մերթ ամենի եւ մերթ իսու
Պատերէն ներս, նկուղին մէջ կուգային մեզ ցնորի:
Եւ հողապատ ձեղունէն, որ մեր վրան դադաղի պէս կը
փակուէր՝

Վերը հոսով տաք արիւնը յորդառատ՝ ծակաիքներէն վար
սուզուելով...:

Սկսաւ ալ կաթիլ կաթիլ մեր գէմքերուն վրան ծարիլ...:
Բացց նորածին մը նորէն սուր ճիչով մը սկսաւ լալ,
Մեր դաւաճանն անտարակոյս այդ անմեղը պիտի բլլար,
Որոշման մը, եղեւնի մը, ոճիւրի մը յոյսը միայն կար մտի,
Երբ իր մայրն հեծեծանքով մը, ալ վերջապէս փախտայ...:

—Աստուած մնալի թող գլխայ, ստինքներս պարապ են.
Մ'լ կաթիլ մը կաթ չունիմ, մինչեւ արիւնս ծծել տուի.
Մ'լ կաթիլ մը կաթ չունիմ, ինչ որ կ'ուզէք վճռեցէ՛ք...:

—Պէտք է խեղդել'լ, բոսւ մէկը իր բաղունն բարկու-
թեամբ մը երկարելով,

—Պէտք է խեղդել'լ... փախտայինք քառասուն տնձ նոյն
ասուն...:

—Նախ եւ առաջ իս խեղդեցէ՛ք եւ յետոյ իմ գաւազն,

—Ձայնը աւին, տանիքն արդէն, բրիչներով կը փորեն...:

—Բոլորս մէկ մատնուեցանք, արդէն տանիքը կը փորեն...:

—Արդէն հողը վար կը թափի, լոյսն արդէն կ'երեւայ...:

—Կը պաղատիմ, խեղդեցէ՛ք զիս, աշուտափիլ իմ կոկորդս,
եւ կոկորդն իմ գաւազնիս...:

Ու հայ մայրն իր վզին հետ՝ զաւկին վիզը մութին մէջէն
մեզ երկարեց...:

Խաւարին մէջ, երկու բաղուն ծծերու պէս դադարուելէն,
Մանկան վիզը զտնելով՝ ահեղութեամբ մը զայն սեղմու-
ցին...:

Լուռ-թիւնն այս անգամ նկուղին մէջ մըրիկ մ'էր...:

Ես բոպէ մը, կարծեցի որ, բոլորս մէկ արժանապէս մա-
հացանք:

Պահ մը յետոյ խաբուած մարդու հայհուջներով աղմա-
թաթաւ,

Ձգացինք որ արիւնախում խուժանը յուսահատած, կը
հեռանար...:

Փրկութիւնն էր մնալի համար: Ստրուկները կը փրկուէին:
Այսպէ՛ս պէտք է փրկուիլ...:

Ու ամէն օր այդ խեղճ կինը կխառնէր՝ ճամբաներուն
վրայ կեցած,

Անձանօթի'ն, անցորդի'ն, թշնամի'ն եւ օտարի'ն,

Քղանցքներուն փաթթուելով, խենթի մը պէս կ'աղա-
ղակէ...:

— Սա՛ ձեռքերս կը տեսնէ՞ք, կը տեսնէ՞ք սա ձեռքերս,

Ես էի որ ասոնցմով, նկուղին մէջ, իմ նորածինս խեղդեցի...

Հաւատացէ՛ք, ես էի որ զայն խեղդեցի, ինչ անարդար մարդեր էք,

Դուք ալ դոնէ զիս խեղդեցէ՛ք, իմ ձեռքերս անզօր են. Ես էի որ նորածինս նկուղին մէջ բոլոր ուժովս խեղդեցի...

Սիրտ չունի՛ք դուք, խեղդեցէ՛ք զիս, իմ ձեռքերս ա՛լ ուժ չունին...:

ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ

Նամակ Տասնըմէկերորդ

— Բաղաքին մուտքն այս սուսուտս պէտք է բանալ, Պատուարներն ու պատնէշներն յե՛տ չըջկուով, Պէտք է բոլոր սգաւորներն, այրիներն ու որբերն արտասուածոր,

Մեր սէրերուն և սուրբերուն ապաստանին...:

Պէտք է քաղել դեռ գիւղէ գիւղ, փլատակէ փլատակ.

Ու եղբայրական ձեռքերով՝ ժպիտներով յուսատու,

Ի մի խրմբել անօգնական գիւղացիներըն ցաւակոծ:

Կուրի կոչել և հաւատքի մը զօրութեամբը դրահել զանոնք.

Կեանքը սիրելն արդէն, յաղթանակին միակ քայլն է:

Բոլոր անոնք որոնք չունին շէկ կտոր մը երկաթի,

Կամ բազումներ բարկաչարժ կատաղութեամբ զարնելու,

Թո՛ղ խումբ առ խումբ մեր սեմերէն ներս մտնեն:

Չոք-Մարգուանն հարուստ է կրակներով և կտրիճով:

Պատուարներն ու պատնէշներն յե՛տ չըջեցէ՛ք...

Ահաւասիկ փախստականներն մահատեսիլ՝ կը համրին...

Ա՛հ, ինչ աղիոգորմ ու ցաւագին կարաւան,

Մարմիններ կան որ թեւ չունին...

Եւ իրաններ, աւանց ծունկի, փորի վրայ զարհուրանքով մը կը սողան...

Եւ ջախջախուած ծնօտներով ձերունինքն «օգնութիւն մեզ» կ'աղաղակեն,

Անտիրական հարիւր զիւղէ տեսէք ինչպէս մեզ կը հասնին...

Տեսէ՛ք հարմներն ու կոյսերն հալումներէ ամօթահար...

Տեսէ՛ք մայրերն սրնոց անքայլ որդիներն մատաղա՝

Սուրի դժխեմ հարուածներով իրենց ծունկին վրան իսկ՝
Կացկններով կոտորուեցան...

Բոլորդ մէկ ներս մտէք, դեռ թշնամին չի հասած...

Բայց արցունքներն այս օրերուն համար չեն...

Պէտք է զինուիք ամէն բանով, կայծքարերով կամ բա-
հերով.

Գերանդին ալ, բրին ալ և երկաթ կոթն արօրին,

Կրնան զմեզ յողթանակին մօտեցնել:

Ես չեմ ուզեր լացի ձայներ հոս խմանալ,

Յուսահատներն թո՛ղ հանդարտին և համբոյսե՛ր խի-
զախներուն...

Բաւական է որչափ որ լուսթիւնով աղերսեցինք...

Եւ խունկիւրէն և խաչերէն և Աստուծմէն չարածիծաղ,

Եւ մարդակեր մարդկութենէն մոլեխանձ.

Բաւական է որչափ որ մուրացիկներու հոման,

Այս բոլորին առջեւ, ձեռքերնիս բաց, ծնրադիր,

Պաղատեցանք, սիրտ կոծեցինք մեր աչքերը փորելէն...

Ինչ որ տեսանք այս օրերս, դարերն իսկ չեն տեսած.

Եւ ո՛չ ալ իսկ սրտամութիւնն չին բարբարոս օրերու,

Դեռ չէ կրցեր արիւնծարաւ այս ահաւոր մարդկութեան
ձակալին վրայ և հողւոյն մէջ...

Այսչափ արիւն, այսչափ ոսկոր հեղեղել...

Մեր վճիռը վճիռ է. եղբայրութեան մեր կոչերն ար-
տառատ,

Թշնամիներն քրքիջներով ընդունեցին...

Այսուհետեւ, հաւատացէ՛ք, մեր վճիռը վճիռ է.

Երկու հարիւր երիտասարդ ձեր վշտերովն սպառաղէն,

Ձեր բոլորին ճակատագիրը մահէն ի կեանք պիտի ուղղեն,

Չոք-Մարգուսանն եօթն օրէ վեր չարունակ,

Առանց ջուրի սև ծարաւէ մը կը ծիւրէր...

Աղբիւրները ափերնուս մէջ Հայ արիւնը հոսեցուցին.

Եւ նարնջենիի դաշտերէն, կայծակներուն պէս փախչող,

Առուակներուն աղտմանդեպ ուղղութիւնն,

Թշնամիներն դէպ արեւելք դարձուցին...

Բայց կոխով մը մենք խլեցինք վերջապէս դեռի մը

վազքէն յորդառատ,

Առու մը ջուր, որուն վրայ հաղարաւոր պապականներ,

Իրենց գլուխը հակած, տեսէ՛ք ինչպէս անկէց կըմպեն...

Եօթն օր էր որ սա՛ ծառերուն տերեւները ծծելէն,

Մեր լեզուները քիմքերնուս հետ արիւնեցան...

Եօթն օր է որ չոր հացի տեղ մոխրէն չտուած խմոր

կերանք,

Եօթն օր է որ արչալոյսէն մինչ իրկուն և վերջալոյսէն

առաւօտ,

Պատնէչներուն վրայ ոտքի՛ չորս կողմերէն՝ թշնամիներն

յե՛տ մղեցինք.

Որովհետեւ և ո՛չ մէկ կոչ եղբայրութեան, ո՛չ մէկ հրա-

ւէր զինադուլի,

Դեռ չի՛ կրցան այս դժբախտներուն երկաթ մրրիկը կա-

սեցնել...

Ու մարմինը յաշտութեան պատգամատար մեր ռազմիկին,

Դաշոյններով կատաղութեամբ խոցոտուած՝

Ու խաղաղութեան իր ձերմակ դրօշն իբրեւ պատանք,

Առաւօտ մը, իբր ընծայ, յե՛տ ղրկեցին...

✓ Ես՝ թիւ օր է որ մոլեգնօրէն գրոհ կուտան մեր վրայ,
Ու միմիայն անգիտակից և ողբալի զոհեր տալով կը նա-
հանջեն...

Բայց ի՞նչ է կամքը և կորովը այդ վատհոգի վոհմակին,
Որ Գաղափարի և Գեղեցկութեան համար չէ՝ որ կը
շարժի,

Այլ երկբայելի և չի հասկցուած կրօնքներու ժանտին հա-
մար կը մանչէ.

Կամ գողութեան, կողոպուտի և աւերի իր վաղանցուկ
յոյսերուն...:

Բոլոր պղինձն, բոլոր կապարն, բոլոր թիթեղն և արոյրն
այս քաղաքին,

Հնոցներու մէջ հրավառ, մեր կիներն քաջարի, գնդակ-
ներու, սուրններու վերածեցին:

Ամէն ոք իր ղէնքերն կրակի պէս թո՛ղ ձեռքն առնէ,
Ահաւասիկ որ ծովուն պէս դէպ ի զմեզ կ'աղեծփին...

Մեր բոպէները դարեր կ'արժեն, դարեր կ'արժեն...

Կրակեցէ՛ք, կրակեցէ՛ք հեռուներէն Յոյսը մեզի կը նայի.
Ինչպէս ըսին այս առաւօտ իրենց թիւն է յիսուն հա-
զար...

Պատնէջները բարձրացէք և հարաւէն և հիւսիսէն,
Տարերային տարափներով՝ կրակեցէ՛ք անխնայ, այլևս
մեր խիղճն հանդարտ է.

Մեր հողիներն ըմբոստ՝ մեր հայրենիքն հողակոյտ, մեր
ապագան աղիտաւոր,

Կրակեցէ՛ք ձեր զոհերը առաքինի և աշխատազաւ քաղ-
քացիներ չեն երբե՛ք.

Այլ ցեցերն ե՛ն և ցեխակոյտն՝ այսչափ ատեն մեր երա-
զած եղբայրութեան...:

Ապարօ՛շին ուղղեցէ՛ք, այն որ ձեռքը դրօշ մ'ունի և ձիու
մը վրայ բազմած,

Քարոզներովն իր կարմիր խեղճ խուժանը խենթեցուց...:

Ապարօշին, ապարօշին... ահաւասիկ որ իր ուղեղն ու-
սին վրայ կը հոսի.

Դրօշին հետ, իր դիմին, երխլարէն վար ինկաւ...:

Կրակեցէ՛ք որ խեղճ խուժանը նահանջէ՛, կրակեցէ՛ք մի՞ն-
չեւ որ՝

Ծովուն վրայ քնացող ուղմանաւերն օտար,

Արդարութեան անդնդախոր իրենց քունէն թերեւս բո-
պէ մը արթնան...:

Կրակեցէ՛ք, իրենց խուճապն սկսաւ, դիմիները կոխու-
տելով կը փախչին...

Կրակեցէ՛ք, կրակեցէ՛ք... բայց... բայց... ես արդէն
կը մեռնիմ...

Ես իմ սրտէս զարնուեցայ... իմ մարմինս ձեզի պատնէջ...

Յաղթանակը մեզի է, կրակեցէ՛ք աստեղաբիւր եղբայրներ... ✓

ՇԻՐԻՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ՏԱՊԱՆԱԳԻՐ

Դիւցազունների ներողագիրը չէ այս բանսիւս-
ուած ոսկերի տաւիղով, եւ ոչ էլ վշտի ախորժաւուր մե-
ղեղին, այլ Շղեունի յուշարձանը, ձեռակերտուած փշրուն
զանկերից, բրձուած արցունք-արեան շաղախով:

Բանաստեղծը չ'երգեց, այլ նկարեց:
Իրականութեան գրչանկարն է այս:

Կա'նգ առ, անցորդ-աշուղ, այս Շղեունապատումի
առջեւ, տկանջ դիր Կիլիկեան շիրիմների անապառ ողբին,
ու գնա՝ պատմիր Հայկական ձորերին ու լեռներին, անխօս
վկանքը ցեղակեր ոներների, ու հեռուների չարախինդ զո-
րաւորներին, յաւերժական նախատիներ մարդկայնութեան,
պատմի՛ր ու երգի՛ր՝

Այն փոքրերի մասին, որ մեծացան Վշտով,
Ու այն մեծերի մասին, որ փոքրացան Շղեունով:

Պատի՛ր ու պատմի՛ր, որ՝

Այսօրուան տանջանքը՝ մայրն է մեր պարծանքի,
 Այսօրուան տանջողը՝ նախատինքը գալստ սերնդի :

Պատմի՛ր ու կրկնի՛ր, որ՝

Վշտի կսկիծը՝ ժամանակը կ'աննի.
 Նախատինքի բիծը՝ մեր Սէքն իսկ չի մահրի...:

Պատմի՛ր ու կոչի՛ր, որ՝

Աշխարհ լսի, լսի ու զարմանայ,
 Հարմանալ գուցէ մեր ցաւը հասկանայ:

Օգոստոս 1909

Է. ՍԵՆՈՒՆԻ

ՏՊԱԳՐ. Օ. ԱՐՁՈՒՄԱՆ
№ 23

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԴԻԻՑԱԶՆՕՐԷՆ (Սպառած) 1902 Փարիզ
ՀԱՅՈՐԴԻՆԵՐԸ Ա. շարք (Սպառած) 1905 Ժընևվ
ՀԱՅՈՐԴԻՆԵՐԸ Բ. շարք (Սպառած) 1906 Ժընևվ
ՀՈԳԵՎԱՐՔԻ ԵՒ ՅՈՑՍԻ ԶԱՀԵՐ (Սպառած) 1907 Փարիզ
ՀԱՅՈՐԴԻՆԵՐԸ Դ. շարք Դին 5 ղըշ. 1908 Փարիզ
ՀԱՅՈՐԴԻՆԵՐԸ Բ. տպագր. Ա. և Բ. շարք. Դին 5 ղըշ. 1908 Պոլիս

Սոյն գրքերէն սպառածները յաջորդաբար
հրկրող տպագրութեամբ լոյս պիտի տեսնեն Կ. Պոլսոյ մէջ

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԵՆ

ԵՂԵՐԱՄԱՅՐԸ

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱԽԱՆՔ

ՀԱՅՈՐԴԻՆԵՐԸ (Վերջին շարք)

ՍԱՐՍԱՓ (Տռամերգութիւն)

ԱՍՏՈՒԱԾԵՐԳՈՒԹԻՒՆ (Մասնումի և Կեանքի տաճարներ)

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԼԱԳԸ

616

Թուրքիոյ մէջ 3 1/2 ղըշ.

Ռուսաստան 30 կոպէկ, Ամերիկա 15 սէնթ

Եւրոպա և ուրիշ վայրեր՝ 80 տանգիմ

891.90
U-47

1

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0363214

54941